

SOMBORSKI KARMEĻ*

UZ 75. OBLJETNICU DOLASKA KARMEĻĆANA U SOMBOR

Ante SEKULIĆ

Sredinom ljeta 1979. (14–16. srpnja) proslavljena je 75. obljetnica dolaska karmelićana u Sombor, povijesni županijski grad kojega često u literaturi zovu gradom zelenila i cvijeća zbog parkova i širokih ulica prepunih drveća. Budući da je u spletu mnoštva događaja našega stoljeća somborski karmelićanski samostan sačuvao svoje mjesto i utisnuo pečat crkvenom i društvenom životu grada, susjednim naseljima i čitavoj Bačkoj biskupiji, uputno je razmotriti slijed zbivanja u životu ove redovničke zajednice, koja predstavlja kolijevku mlade hrvatske karmelićanske provincije.

Unatoč nazivu *Somborski Karmel* treba razlikovati povijest crkve od samostanske zgrade. Počeci izgradnje crkve zabilježeni su u prošlom stoljeću, a samostana u ovom. I dok je zamisao o gradnji crkve¹ dugo čekala izvedbu,² za samostansku zgradu nije trebala ni godina dana³ da bude pod krovom.

1.

Povjesničari ne nalaze dostatnih isprava, spomenika i svjedočanstava kojima bi mogli utvrditi prve vijesti o postanku grada na nanosima Mostonge. Sombor nema sreće da se pribroji gradovima koji pisanim spomenicima mogu rasvijetliti višestoljetnu svoju prošlost.⁴ Ne treba, međutim, prihvatiti mišljenje putopisca Evlje Čelebije da je tvrđavu i grad Sombor utemeljio ugarski kralj Stjepan,⁵ nego će biti razložitije da povijest Sombora počinje u XVI. stoljeću kao nastavak negdašnjeg naselja Czobor–Szent Mihály.⁶

---

* Vidi literaturu na kraju članka

1 Somborska crkvena općina odlučila je god. 1828. graditi novu crkvu; god 1860. položen je temeljac. Gradnja je teško napredovala i god. 1875. prekinuta je zbog pomanjkanja sredstava.

2 Na poticaj i uz izdašnu pomoć bačko-kaločkog nadbiskupa Dr Jurja CSÁSZKE nastavljena je gradnja nakon 30 godina. (J. Császka umro je 11. kolovoza 1904. u 78. godini života).

3 *Cronica Conv. Zomboriensis*, s.a. (Spomenica nije paginirana).

4 MUHI János: *Zombor története*. Zombor (Sombor) 1944, 3 (skraćeno: *Muhi*).

5 Evlja Čelebi, *Putopis, Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo 1979, 529 sl.

6 MUHI, 30–31 – *Bács Bodrog vármegye* I, Budapest (1909), 207 (BB VAR I).

Punim imenom spominje se 1543. u turskim spisima, zatim 1554. i 1579. U ustrojstvu turske vlasti Sombor je bio sjedište nahije. Izriječno se 1574. spominje kao *Sombor*.⁷ Međutim, ne želi se ovdje raspravljati o ranijem spomenu (1399, 1403, 1480. god) jer bi se trebalo posvetiti raščlambi mišljenja i tvrdnja koje su napisane o povijesti i imenu Sombora.⁸ Ali svakako treba istaći da su ovdje imali svoj samostan dominikanci od 1479. Vijesti govore da ih je doveo Ivan Czobor, gospodar posjeda i naselja.⁹ Na molbu gospodarevu „papa Siksto dopustio je da se dominikanci nasele u Czobor Szent Mihályu i da ondje sagrade sebi samostan.”¹⁰ Redovnici su se doista nastanili, a vlastelini su ih opskrbili darovima: posjedima i vinogradima. Župna crkva u somborskoj tvrđavi bila je posvećena Bogorodici, a patronat su imali članovi obitelji Czobor. God. 1497. spominje se župnik *Ivan*.¹¹ Čini se, da su dominikanci imali i svoju školu.¹²

God. 1526. bila je presudna za život bačkog žiteljstva. Nakon bitke na Mohačkom polju Turci su postali gospodari golemog područja između Dunava i Tise a Budim je postao oblasno sjedište novog upraviteljstva. Sombor je – kako je spomenuto – postao sjedištem nahije, ali se izmijenilo i njegovo žiteljstvo. O selidbama i pomicanju puka napisano je više znanstvenih rasprava,¹³ ali treba posebice istaći da su ti i takvi pokreti utjecali na život Sombora i vjerski život u njemu. Unatoč napisima *Steph. Katone*¹⁴ o povijesti somborske katoličke župe treba spomenuti nekoliko činjenica.

Već god. 1612. papa Pavao V. uputio je povjerenstvo koje je trebalo posjetiti vjernike u Budimu, Pečuhu i u drugim europskim mjestima pod turskom upravom.¹⁵ Voditelj povjerenstva bio je *Bartol Kašić*, isusovac, rodom iz Dalmacije. Jamačno je B. Kašić imenovan upravo radi jezika u bačkim krajevima gdje su se vjernici „služili dalmatinskim govorom” (dalmatico idiomate utentes).¹⁶ *B. Bukinac* misli da B. Kašić nikada nije obavio svoje povjerenstvo.¹⁷ Iz toga je doba vijest, da je svećenik *Šimun Matković* tražio od Sv. Stolice god. 1622. župu *Bunjevci*, u bačko-kaločkoj nadbiskupiji.¹⁸

---

7 BB VAR I, 207 – O somborskoj nahiji usp. *Milenko BELJANSKI*: Somborska nahija. *Somborske novine* XXV, 1979, 23. II. 1979, 9.

8 Sporna je god. 1473. Naime, u BB VAR II, 326 spomenuta je 1473. dok *Muhi*, 49. bilježi 1479. Pouzdaniji podatak je u potonjeg.

9 Usp. BB VAR II, 326.

10 MUHI, 49.

11 BB VAR II, 326.

12 MUHI, 49.

13 Usp. *Ivan ANTUNOVIĆ*, Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih, Beč, 1882 – *Beato S. BUKINAC*, De activitate franciscanorum in migrationibus populi Croatici saeculis XVI et XVII, pars dissertationis, Zagreb 1940. – *Ante SEKULIĆ*, Drevni Bač, Split 1978. – *ISTI*, Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici, *Kašić X*, Split 1978, i dr.

14 *Stephanus KATONA*, Historia metropolitanae colocensis ecclesiae (...), pars I, Colocae 1800, 88, 149, 151.

15 *Eusebius FERMENDŽIN*, Acta Bosnae potissimum ecclesiastica (...) ab anno 925 usque ad annum 1752, Zagrabiae 1892, 343 n. 1232.

16 FERMENDŽIN, Acta Bosnae, 342 n. 1232 – BUKINAC, Op.cit, 63.

17 BUKINAC, ondje.

18 FERMENDŽIN, Acta Bosnae, 367 n. 1236. – *Milenko Beljanski* nije pouzdan u svome tumačenju Matkovićeve molbe. Usp. *Somborske novine* XXV, 30. III. 1979, 9.

Bosanski je svećenik djelovao i prije među bačkim žiteljstvom.¹⁹ Rasprava o smještaju župe *Bunjevci* odnosno *Bačka* može biti veoma zanimljiva,²⁰ ali u to doba u Somboru i drugim bačkim naseljima među hrvatskim življem djeluju franjevci Bosne Srebrne. O djelatnosti franjevaca u Podunavlju ima također u novije doba više znanstvenih rasprava.²¹ Ali vijest da je biskup fra *Marin Ibrašimović*²² pohodio vjernike u Bačkoj i podijelio krizmu 1649. u Segedinu, Martonošu, Bajmoku, Jankovcu, Santovu, Somboru, Bregu, Kolutu, Monoštoru, Baču i Bukinu govori da je ondje, u tim mjestima bilo vjernika i dušobrižnika. Biskup Ibrašimović našao je u Somboru „30 katoličkih domova, ali crkve nisu imali”.²³ Pripomenuti treba da su 6. ožujka 1677. katolici iz Bačke zahvalili papi što je imenovao fra *Matiju Brnjakovića* (Bernjakovich) biskupom.²⁴ Sve to upućuje na činjenicu da su u Somboru kao i u čitavoj Bačkoj djelovali bosanski franjevci.

O radu franjevaca u Somboru postoje spisi koji se čuvaju u Državnom arhivu, a ondje je prijepis ljetopisa što ga je napisao fra *Bono Mihaljević*. Učeni *Emerik Pavić* također piše o Somboru,²⁵ zatim *Grgur Čevapović*,²⁶ *Konstantin F. Kostić*,²⁷ *János Muhi*²⁸ i dr. U tursko doba franjevci su bili dušobrižnici; najprije su imali kapelicu izvan gradskog opkopa, a 1717. sagradili su crkvicu od opeka i uz nju stambenu zgradu sa tri sobe. Rezidencija je postala konventom, a novi samostan sagrađen je 1743, mjesto male crkve počeli su 1752. franjevci gradnjom veće, koja je bila dovršena 1771. Kada je Sombor 1747. stekao povlasticu slobodnog kraljevskog grada dobio je pravo patronata nad župom. No, za djelovanja franjevaca u Somboru uvijek je poglavar samostana bio župnikom grada. Krajem 18. stoljeća oduzete su redovnicima župe u Bačko-kaločkoj nadbiskupiji pa su tako i somborski franjevci 1. studenoga 1781. izgubili župu, a biskupijski svećenik *Stjepan Jagodić* bio je župnikom od 1781–1785. Odlukom Josipa II. ukinut je franjevački samostan u Somboru 8. srpnja 1786.²⁹

19 BUKINAC, 63: „...dictum sacerdotem in memorata parochia curam animarum jam exercuisse...”

20 BUKINAC, Op. cit. 63–64.

21 F. EMANUEL HOŠKO, Djelovanje hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu, *Nova et vetera* XXVIII, svez. I–II, Sarajevo 1978, 113–179. – *Dominik MANDIĆ*, Franjevačka Bosna, Rim 1968 – Rasprave *A. Sekulića* i dr.

22 M. BELJANSKI – valjda omaškom – piše *Ibrašimović*.

23 FERMENTŽIN, *Acta Bosnae*, 467–468, n. 1403 – BUKINAC, Op. cit. 68. – *A. SEKULIĆ*, Drevni Bač, 75 – BB VAR II, 326. – (Krizmanika je u Somboru bilo 117).

24 BUKINAC, Op. cit. 67 – *Jovan ERDELJANOVIĆ*, O poreklu Bunjevaca, Beograd 1930, 68.

25 *Emericus PAVICH*, *Ramus viridantis olivae (...)* seu paraphrastica et topographica descriptio provinciae nuper Bosnae Argentinae jam vero s. Joannis a Capistrano nuncupatae (...) Budae 1766, 314–324.

26 *Gregorius CSEVAPOVICH*, *Synoptico–memorialis catalogus (...)* provinciae S. Joannis a Capistrano olim Bosnae Argentinae (...), Budae 1823.

27 *Konstantin T. KOSTIĆ*, *Bunjevci u Somboru pod vodstvom franjevaca do 1787*, Sombor 1934.

28 *János MUHI*, *Zombor története*, Zombor 1944.

29 Usp. BB VAR II, 326.

Po drugi put Sombor je ostao bez redovnika, ali o odlasku dominikanaca, o prestanku njihova rada nema povijesnog spomena, dok o oduzimanju župe od franjevaca i ukinuću samostana ima prepričavanja, pa i pošalica sačuvanih do naših dana.

U povijesti Sombora treba nužno spomenuti, da je krajem 18. i početkom 19. stoljeća ustrojena Bačko–Bodroška županija (1791, 1802. od prijašnjih Bačke i Bodroške županije). Sombor je postao županijski grad u kome se odlučivalo, vijećalo, sudilo i raspravljalo. Prva županijska zgrada počela se graditi 1802. i bila je dovršena za sedam godina; no današnja „županija”, golema i velebna, građena je 1850–1882. U povijesnom slijedu trebalo je istaći da je Sombor bio sjedište županije, a velika županijska palača u susjedstvu karmelićanske crkve tražila je dostojanstvenu zgradu, hram u komu su se po zamisli župana i županijskih službenika mogli održavati obredi i bogoslužje u povodu značajnih skupova i blagdana.

2.

U razmatranju povijesti Sombora nisu slučajno i samodopadno istaknute činjenice, da je u davnoj prošlosti kroz tvrđavu i naselje prolazio dominikanac čiji se trag izgubio negdje na bespućima širokih ravnica. Bijelu odjeću zamijenila je smeđa redovnička halja sinova Asiškog siromaha. Jamačno su franjevci u dva i pol stoljeća svoga poslanstva među pukom³⁰ upoznali sve staze i prolaze u našem Podunavlju dijeleći dobro i zlo povjerene subraće i sunarodnjaka. Njihov rastanak „s plemenitim kraljevskim varošom” Somborom bio je teži, tragičniji te u okvirima povijesnih promjena sudbonosniji. I dok „o dušobrižničkom djelovanju franjevaca (...) nema među piscima nikakvih nesporazuma. I mađžarski, i ostali slažu se, da su franjevci bili jedini dušobrižnici u tursko doba (...). Tako je bilo sve do sredine 18. stoljeća...”,³¹ treba upozoriti na zanimljivu misao, da je teško utvrditi kako bi se razvijala povijest bez sudbonosne odluke austrijskog cara i ugarskog kralja Josipa II. da zatvori i ukine samostan u Somboru.³²

Međutim, treći put ušli su redovnici u povijest Sombora početkom našega stoljeća: uprava grada pozvala je samostance u smeđem habitu, ogrnute bijelim plaštem. No ako su skromni došljaci u svojoj odjeći spojili dominikansku bjelinu i skromnu boju franjevačke jednostavnosti, karmelićani su županijskom gradu donijeli početkom bremenitog stoljeća molitvu, razmatranje i samozataju. „Prema *Prvotnom Pravilu* karmelićani su redovnici kontemplativnoga, pustinjačkog i prosjačkog Reda, koji provode „dan i noć u molitvi” bdijući nad spasom vlastite duše, moleći za Crkvu, za svijet i žrtvujući trapnjom, šutnjom i postom za spas grešnika.”³³ Treba dopustiti i pomisao da su prijašnji redovnici širenjem štovanja prema Bogorodici utirali put redovnicima koji u naslovu ističu da su *Red Gospe Karmelske* (Ordo B. M. V. de Monte Carmelo).

---

30 BB VAR I, 218 – „Mintegy 250 esztendeig végeztek égyházi teendöket Zomborban a franczis-kánusok...”

31 A, SEKULIĆ, Drevni Bač, 75.

32 *Ondje*. – Usp. BB VAR I, 218.

33 J. ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, Zagreb-Remete 1977, 16.

Dolazak karmelićana ima svoju pretpovijest: županijski i gradski oci odlučili su još 1828. o gradnji nove crkve. Unatoč tomu što se radi o bogoslužnoj zgradi treba imati na umu da se Sombor kao županijsko središte razvijao, blagostanje je bilo očito, a prema nekim vijestima³⁴ bilo je i obijesti, pa treba dopustiti i druge primisli koje nisu izvirale iz bogoljubivosti. Budući da su svi županijski skupovi, zborovi i skupštine počimale bogoslužjem pomišljalo se, da bi trebalo izgraditi novu, veću i ljepšu crkvu, bližu županijskoj zgradi, koja će služiti na ponos županije i grada. Međutim, izvedba odluke o izgradnji nove crkve odložena je za bolja vremena. Čini se da izgradnja nije odložena zbog pomanjkanja sredstava, nego su nemirne godine također pridonijele tomu. Tek 1860. položen je kamen temeljac novoj crkvi, u doba kad je župnikom somborskim bio *Ernest Kelle*, prepozit (1841–1865). Bilo je to u godini Listopadske diplome, u doba kada je obnovljenu županijsku skupštinu otvarao *Ivan Antunović*, a novi županijski poglavar postao *Josip Rudić*.³⁵ Iste godine imao je Sombor 22 930 stanovnika.

Gradnja nove crkve sporo je tekla pa je uz velike napore tek nakon deset godina dospjela pod krov.³⁶ No, građevinsko povjerenstvo obustavilo je radove 1875. radi pomanjkanja novca. Tridesetak godina stajala je crkva nedovršena sve dok prvih dana 20. stoljeća zalaganjem građana i bačko-kaločkog nadbiskupa Jurja Csaszke nije podignuta romanička crkva sa dva zvonika.³⁷ Treba pripomenuti, da je u ožujku 1904. somborski gradonačelnik *Imre Hauke* isticao da su „Bunjevci većim dijelom sagradili crkvu”.³⁸

Nova crkva, lijepa i jedinstvena građevina posvećena je 20. kolovoza 1904. Posvetitelj je bio *Dr Julije Várossy*, biskup Alba Regalensis (Székesfehérvár, Stolni Biograd).³⁹ U nekim je knjigama objavljeno da je posveta obavljena godinu dana kasnije.⁴⁰ Zabunu je jamačno izazvala smrt nadbiskupa J. Császke 11. kolovoza 1904. (umro je u 78. godini života), nekoliko dana prije utvrđene proslave. Za novog posvetitelja određen je *Dr J. Várossy*, rodom iz Sombora, koji je 17. listopada 1905. postao kaločkim nadbiskupom.⁴¹ Posveta nove crkve obavljena je na dan sv. Stjepana, ugarskog kralja kojemu je posvećena.

Trobrodna romanička crkva sa dva zvonika tražila je još mnoge dopune i uređenja, ali već na dan posvete u njoj su bili karmelićani. Od tada do naših dana oni su njeni čuvari, skrbnici te u zajedništvu s vjernicima njeni vlasnici i branitelji. Međutim, treba upozoriti također na zabunu koju može izazvati podatak *Dezidera Márjaija* (Dezső Márjai),

---

38 *Bácska*, br. 21, 11. ožujka 1904, str. 2: „... javarészt a Bunyevácok építették a templomot”, riječi gradonačelnika *I. Hauke*.

39 *Cronica conv. Somboriensis*, s.a. (Samostanski ljetopis nije paginiran, u tekstu stranica SPSO, Spomenica somborskog samostana)

40 BB VAR I, 225.

41 SPSO, s.a.

34 BB VAR I, 219 –

35 Usp. BB VAR II, 241–242. – MUHI, 200 –

36 BB VAR I, 225.

37 Isto. – Usp. MUHI, 230.

da su karmelićani svoju prvu pobožnost „Salve Regina” obavili prve subote nakon dolaska u Sombor.⁴² Ljetopisac samostanski bilježi da su redovnici prvi put u crkvi pjevali „Salve Regina” 15. listopada 1904. na blagdan svoje Obnoviteljice *sv. Terezije Avilske* (prima vice decantavimus in hac Ecclesia in cantu gregoriano antiphonum Salve Regina, quod fidelibus ... magna fuit aedificationi.)⁴³

3.

Dolazak karmelićana u Sombor i njihovo preuzimanje nove crkve ima svoje razloge. Već je spomenuto da je nova crkva imala biti građevina dostojna županijskog grada, ali ozbiljno se pomišljalo da bude i župna crkva.⁴⁴ Međutim, kad su se javile teškoće, prisiljeni su bili gradski i županijski uglednici tražiti prikladne svećenike odnosno redovnike.

Samostanski ljetopisac bilježi 15. travnja 1903. da je nakon diobe austrougarske karmelićanske provincije ustrojena ugarska semiprovincija sa dva samostana: u Đuru (Gyor, conventus Jaurinensis) i u Budimpešti (conventus Budapestinensis). Do diobe je uz ostale razloge došlo i zbog pojačane gorljivosti Mađžara da budu u svemu što neovisniji od Beča pa i u crkvenom ustrojstvu. Iste godine (1903) na blagdan *sv. Terezije Avilske* služio je u matičnoj kući svečanu *sv. Misu Petar Lund*, kaločki *canonicus a latere* i titelski prepozit. To njegovo prvo upoznavanje s Redom ponukalo ga je da slijedećeg dana ponovno posjeti samostan te u pratnji nadbiskupskog tajnika *Dr. Tiburcija Révaya* zamoli poglavara *o. Stjepana od sv. Terezije* (Soos) neka osnuje redovničku kuću u Somboru gdje je već bila sagrađena crkva.⁴⁵

Prema ljetopišćevim bilješkama poglavar semiprovincije pošao je 25. listopada 1903. u Sombor i ondje je s velikim županom (főispán) *Pavlom Latinovićem* i gradskim poglavarstvom iznio uvjete osnutka. *O. Stjepan Soos* tražio je da crkva bude vlasništvo Reda i da redovnici sačuvaju svoju neovisnost, zatim da se izgradi samostan s vrtom (određena je veličina vrta) i da gradsko upraviteljstvo dade početni iznos za gradnju.⁴⁶ Već slijedećeg dana otišao je poglavar sa svojim sugovornicima u Kaloču gdje su uglavnom riješena novčana pitanja.⁴⁷ *O. Stjepan Soos* je 4. veljače 1904. bio opet u Somboru, a konačni ugovor u šest točaka potpisan je 10. ožujka iste godine pa su novine javljale vijest o dolasku karmelićana u Sombor,⁴⁸ a bilo je i opširnijih izvještaja o sjednici i vijećanju o novim redovnicima, poglavito o „bunjevačkom” svećeniku—redovniku.⁴⁹

---

42 Usp. J. ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, 20. (Pisac je preuzeo tvrdnju iz rukopisa D. Marjaija, koji se čuva u Provincijalatu u Remetama).

43 SPSO, s.a.

44 U ono doba (1867–1914) somborskim župnikom bio je *Julije (Gyula) Fejér*, opat. Čuje se još danas da je odbio zamijeniti staru (nekoć franjevačku) crkvu Presv. Trojstva za novu.

45 SPSO, s.a.

46 *Ondje*.

47 *Ondje*.

48 V. DONOSZLOVITS, Karmeliták Zomborbán. *Zombor és vidéke*, 13. ožujka 1904.

49 Izvješće u novinama *Bácska*, br. 21, 11. ožujka 1904, str. 2. (Zanimljivo je da je Gustav Falcione bio suglasan da svećenik bude Bunjevac ali ne Hrvat. U raspravi o tome sudjelovali su Dr. Karlo Hoffmann, Mirko (Imre) Hauke i dr).

Temeljac novom samostanu postavljen je 4. srpnja 1904. u 14 sati. Prvi redovnici stigli su u Sombor 16. kolovoza iste godine.⁵⁰ Bilo je to četiri dana prije posvete crkve.

Gradnja samostana napredovala je brzo, a 22. prosinca 1904. uknjiženi su crkva i samostan na Red. Poslovi su napredovali pa je zajednica 6. siječnja 1905. proglašena vikarijatom. – Iz dnevnoga tiska te iz samostanskog ljetopisa lako je utvrditi da je 14. svibnja 1905. samostan blagoslovljen i ustanovljena je redovnička klauzura pod zaštitom sv. Josipa.⁵¹

Onoga dana kada je Somborac Dr. Julije Varossy postao kaločkim i bačkim nadbiskupom, 17. listopada 1905. utemeljena je kanonski i u skladu s redovničkim Ustanovama istinska redovnička zajednica na stupnju vikarijata. Tu zajednicu činili su: poglavar o. Stjepan Sóos, o. Gerard Stantić, fra Matija od sv. Alberta i fra Petar od Gospe Karmelske.⁵²

Nova redovnička zajednica počela je život punim jedrima: dolazili su novi redovnički pripravnici,⁵³ neko su vrijeme u somborskom samostanu bili klerici, a svećenici—redovnici obavljaju dušobrižničke poslove u svojoj crkvi. Uskoro je nastala izmjena u zajednici: 8. lipnja 1906. otišao je iz Sombora poglavar o. Stjepan, a njega je zamijenio o. Nikola o kojemu ljetopisac bilježi da znade „ilirski” jer mu je „sermo natus”.⁵⁴

Mala redovnička zajednica našla je bogato i široko područje rada među vjernicima a prema poznavanju jezika mogli su djelovati među Hrvatima, Mađarima i Nijemcima. Poticajno su djelovali svojim uzornim životom, suzdržanim ponašanjem prema složenim društvenim pitanjima, poglavito njihov molitveni život. Od vanjskih redovničkih pobožnosti posebice se žitelji županijskog grada sjećaju subotnje „Salve Regina” s upaljenim svijećama. Lijepa pobožnost određena je karmelićanskim redovničkim uredbama da se svake subote kao i u predvečerje Gospina blagdana održi javna pobožnost „Salve Regina” nazvana prema početnim riječima himna koji se zajednički pjeva u čast Majci Božjoj. Nazočna treba biti cijela zajednica a himan se pjeva, dok svi redovnici drže u rukama upaljene svijeće.⁵⁵

Konačno, mora se utvrditi činjenica da je samostan lijepa građevina podignuta za tri-desetak redovnika. Stilski je lijepo oblikovan, redovnički svrsishodan, s dva kata, redovničkim sobama, lijepom blagovaonicom, knjižnicom i ostalim prostorijama.⁵⁶

50 Prvi redovnici bili su o. *Apolinar od sv. Josipa* (iz Bavorske provincije), o. *Gerard od sv. Stjepana ugarskog* i fra *Petar od Gospe Karmelske* (ova su dvojica govorila hrvatski).

51 SPSO, s.a.

52 *Isto*. (Treba pripomenuti da je iz Sombora bio i Dr. Adalbert Mayer, biskup satmarski – Szatmariensis).

53 Već 15. prosinca 1904. želi stupiti u Red Adalb. Ackermann, u kolovožu 1905. stupio je Stanko Budanović, svršeni gimnazijalac iz Subotice.

54 SPSO, s.v. (sermo natus – rodeni govor, materinji jezik)

55 ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, bilj. 56, str. 55.

56 ONDJE, 22. – Usp. *Muhi*, 236–237. Spominje da je 3396 muškaraca iz Sombora otišlo u rat.

Razvitak samostana i redovničke zajednice uznemiren je lomovima i krvavim obračunom: krajem lipnja 1914. uzbudilo se čovječanstvo zbog ubojstva carsko-kraljevskog prijestolonasljednika Ferdinanda u Sarajevu. Tih dana ubačena je iskra koja je raspalila oganj strasti; veliki obračun je počeo u srpanjskim danima iste godine. Sombor, oblasno županijsko središte, bio je uključen u vrtlog događaja.

God. 1915. vojno zapovjedništvo uzelo je dio samostana za bolnicu. Postupak u ratnim prilikama uobičajen, izazvao je međutim neugodnosti i potvrdio također utkanost samostana u život sugrađana. U to doba poglavar redovničke zajednice bio je o. Gerard Stantić. „Zreo godinama života, o. Gerard je nastupio razborito u obranu svoga samostana i tumačio je razložito časnicima i zapovjednicima da je nemoguć redovnički život u kojemu je narušen redovnički mir i prostor. Nitko nije prihvaćao razloge skromnoga redovnika te karmelićani napuštaju Sombor. Nakon tri mjeseca vraćaju se u svoj samostan: građanska gradska uprava bila je svjesna raspoloženja općinstva...”⁵⁷

Tri mjeseca prekida. Praznina. I povratak. Imao je pravo netko kad je priopćio misao, da je u ratnim godinama Somborcima bio potreban samostan kao mjesto pouzdanja, utjehe; u redovnicima su sugrađani nalazili svoje supatnike i subraču. U tim godinama gradu „zelenila i cvijeća”, županijskom gradu punom službenika, đaka, vojnika, časnika i skorojevića trebao je samostan, redovnička zajednica moliteljica pred Bogom. Ljetopisac nije u svojoj knjizi zabilježio značajnije događaje, niti je o njima razmišljao. Život je tekao u ratnoj zahuktalosti i nemirima.

Konačno – nakon četiri godine, rat se bližio svome kraju: bune su potresale svijet, rušila su se carstva, Antantina i srpska vojska probile su solunski front (15. rujna 1918). Bugarska i Turska sklopile su primirje. Nastalo je opće rasulo austrougarske vojske, a vojnici su otkazali svaki posluš i pošli svojim domovima.

U općoj pometnji nakon rata prekrojene su državne granice, potresli su se u temeljima društveni odnošaji; obećane preinake tražile su nove žrtve, mir i sreća kao da su bili prividi, daleki i jedva dostižni.

Somborski Karmel dočekao je svršetak rata u obdržavanju svojih Pravila, obavljajući redovite dužnosti. Ljetopisac bilježi darove koje su ljudi prilagali za svagdašnje potrebe redovnika.⁵⁸

No, vanjski događaji mijenjali su osoblje u redovničkoj zajednici. Najkrupniji i najpresudniji događaj bila je državna granica povučena preko Podunavlja. Bačka se, naime, našla nakon svršetka I. svjetskog rata u igri državnih poteza. Grof Mihovil (Mihály) *Károlyi* ustrojio je u općem rasulo novu mađarsku vladu, proglasio je nezavisnu Mađarsku i 6. studenog 1919. sklopio je u Beogradu primirje sa zapovjednikom antantne vojske *Franchet d'Esperayem*. Prema tom ugovoru Mađari su morali po-

⁵⁷ Isto. (Prema onodobnom dnevnom tisku i prid. bilješkama).

⁵⁸ SPSO, s.a.

vući svoju vojsku iz dotadašnje Južne Ugarske na demarkacionu liniju: Moriš, Tisa, Horgoš, Subotica, Baja, Pečuh i Barč.⁵⁹

U doba dok se sklapao mir u Parizu (1919) i Trianonski ugovor (1920) samostanski ljetopisac bilježi značajan događaj za somborski Karmel: domaći sin fra *Ambrozije od Uznesenja Gospina (Bašić)* došao je iz samostana u Đuru u svoj rodni grad (25. svibnja 1919) pa je 13. srpnja 1920. primio svećenički red i slavio je svoju mladu Misu na blagdan Gospe Karmelske (16. srpnja).⁶⁰

Budući da je spomenutim mirovnim ugovorom stvorena nova država *Kraljevina SHS* te su utvrđene njene sjeverne granice, ostao je grad Sombor u sklopu nove države. „Somborski Karmel još je neko vrijeme bio u sklopu ugarske redodržave, ali uskoro ga Vrhovna uprava Reda izlučuje i izravno podlaže Generalu bosonogih karmelićana u Rimu (*Domus generalitiae*, Roma).⁶¹ Poglavar samostana je o. Gerard Stantić, a uz njega su kapitularni oci o. *Benjamin od sv. Josipa* (Balázs), o. *Ambrozije Bašić* te o. *Marijan od sv. Josipa*, poslije o. *Sebastijan*.⁶² Uz njih su i braća laici, pa se redovničko obsluživanje obavlja bez teškoća, a stega je uzorna.

God. 1923. značajna je: ljetopisac bilježi 25. siječnja ustanovljenje novicijata u Somboru (*errectio Novitiatus sub titulo Jesulli, magister p. Nicolaus*).⁶³ 30. rujna iste godine objavljen je molitvenik *Cviće Karmela*.⁶⁴ No, treba zabilježiti da je iste godine 9. studenog subotički župnik *Lajčo Budanović* imenovan apostolskim protonatorom, i upravljao je dijelom bačko-kaločke nadbiskupije koji je povlačenjem državne granice pripao državi SHS.⁶⁵ – 2. svibnja 1923. održan je kapitul Reda u Rimu na kojemu je za Vrhovnika bosonogih karmelićana izabran o. *Vilim od sv. Alberta* (*Gulielmus a s. Alberto*) koji je svojim poticajima i odlukama bio začetnik hrvatskog Karmela.⁶⁶ Za njegova poglavarstva život u somborskom Karmelu krenuo je novim putovima.

5.

U razdoblju između 1923. i 1929. godine potrebno je istaći nekoliko podataka. Prvi je vezan za 700. obljetnicu potvrde prvih karmelićanskih pravila.⁶⁷ Ali iste 1923. godine

---

59 Petar PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb 1930, 208 sl. – Usp. *Neven* 1918, 1919; *Suboticka Danica* 1919, 1920. i dr. (Dnevni tisak onodobni pun je napisa o tome).

60 SPSO, s.a.

61 Usp. SPSO, s.a.

62 ISTO. – (Usp. *Šimunov*, U karmelskom ozračju, 24).

63 SPSO, s.a. (ne spominju se novaci, niti koliko ih je bilo).

64 Ivan KUJUNDŽIĆ, *Bunjevačko-šokačka bibliografija, Rad 355 JAZU*, Zagreb 1969.

65 Odluka o ustrojstvu *Bačke apost. administrature* objavila je *Apostolska nuncijatura* u Beogradu 10. veljače 1923. Tada je *L. Budanović* imenovan administratorom, a u jesen (9. 11. 1923) apostolskim protonotarom.

66 O. VILIM OD SV. ALBERTA bio je po drugi put izabran za generala Reda na kapitolu na Gori Karmelu 24. travnja 1931. On je izravno naredio karmelićanima u Somboru neka čim prije osnuju kuću u Hrvatskoj, što bliže Zagrebu, ako ne budu uspjeli u samom „hrvatskom središtu” – kako izrijekom piše.

67 SPSO, s.a. (30. siječnja 1923).

„prvih dana kolovoza ustanovljen je zavod za 12–13 odgajanika.”⁶⁸ Poglavar somborskog samostana o. *Ambrozije Bašić* mlad je redovnik i svećenik, veoma energičan i poduzetan.⁶⁹ Utemeljitelj je bio svjestan teškoća i složenosti takva dodatka redovničkoj zajednici, jer se osim za smještaj i hranu trebalo skrbiti i za izobrazbu dječaka: odlazili su u vanjsku, državnu gimnaziju u kojoj se radilo koedukacijskim odgojnim sustavom, a profesorski zbor bio je veoma različit – bilo je gorljivih katolika ali također i veoma revnih protivnika vjere. U somborskoj gimnaziji bilo je u ono doba i đaštvo „vjerski izmiješano: katolici, pravoslavci, protestanti, Židovi. Po narodnostima je također gimnazija bila mješavina mladeži.”⁷⁰

Godine 1926. somborska redovnička zajednica održala je veliku svečanost u povodu obljetnice proglašenja sveticom *Terezije od Maloga Isusa*, poznate sv. Male Terezije iz Lisieuxa. Mlada karmelićanka bila je naime proglašena sveticom 11. svibnja 1925. pa je trodnevlje u Somboru održano 15, 16. i 17. svibnja 1926. Završnu svečanost predvodio je apostolski nuncij *Hermenegildo Pellegrinetti*, a uz njega su bili *Lajčo Budanović*, apost. administrator bački i beogradski nadbiskup fra *Rafael Rodić*.⁷¹ Tom zgodom blagoslovljene su (i obavljena je kolaudacija) velike orgulje.⁷²

Svećenici redovnici obavljaju zajednički časoslov, nastojeći da u svojoj crkvi budu duhovnici i voditelji duša. Gorljivi ispovjednik i revnitelj za spas duša bio je o. Gerard Stantić.⁷³ Samostan je bio jako središte duhovnog života, a karmelićani su općenito postali štovani i cijenjeni ispovjednici ne samo Sombora, nego i okolice, poglavito Južne Bačke.⁷⁴

Godine 1927. samostanski ljetopisac zabilježio je proslavu 25. obljetnice svećeništva o. Gerarda Stantića⁷⁵ i posvećenje za biskupa Lajče Budanovića.⁷⁶ Redovnička zajednica doživjela je iste godine radost: objelodanjen je molitvenik *Radost duše*.⁷⁷ Potreba takva molitvenika, veoma lijepo primljena među vjernicima, svjedoči na svoj način o duhovničkom radu somborskih redovnika. – Treba spomenuti također da je 27. travnja 1927. postao župnikom u Somboru *Antun Skenderović*, ravnatelj biskupskog ureda u Subotici, rodom iz Tavankuta.⁷⁸ Godište je doista obilovalo događajima, a sli-

---

68 SPSO, s.a. – „Primus diebus Augusti a Patribus approbatus est Iuvenatus cum 12–13 alumnis.”

69 Bilješka o. VILKA DOROTIĆA. Usp. J. ŠIMUNOV: U karmelskom ozračju, 59, bilj. 88.

70 J. ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, 60.

71 *Subotička Danica* za 1927, 41–42 (Veliko slavlje u Somboru).

72 Orgulje su nabavljene prinosima vjernika. (Među ostalima i *Dobrotvorna zajednica Bunjevaka* u Somboru prihod od svojih priredaba davala je za orgulje. Usp. SUB. DANICA za 1927, 103).

73 ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju. – životopis o. Gerarda (češće spomenuta knjiga).

74 *Die katholischen Donauschwaben in den Nachfolgenstaaten*, Freilassing, 1972, 257.

75 SPSO, s.a. – *Sub. Danica* za 1928, 89.

76 *Sub. Danica* za 1928, 37–44 – *Hrvatska enciklopedija*, svez. I, Zagreb 1941, s.v. (L. Budanović je prije konsekracije obavio duh. vježbe u somborskom Karmelu. To isto je učinio i *Matija Zvekanović* prije svoga biskupskog posvećenja).

77 *Ivan KUJUNDŽIĆ*, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad 355 JAZU*, Zagreb 1969, 709 (br. 239), 710 (257).

78 *Subotička Danica* za 1928, 89. – ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, 60, bilj. 90.

jedeće je donijelo neugodnosti. Nemiri unutar države veoma su grubo posvjedočeni ubojstvima u beogradskoj skupštini,⁷⁹ a oštra nezapamćena zima ostavila je duboke tragove među ljudima i nanijela je velike štete usjevima. Treba pri tomu imati na umu da su redovnici u somborskom samostanu živjeli od milostinje. Ljetopisac gotovo za svako godišće bilježi da je koji od braće laika išao skupljati milostinju u okolici Sombora i Subotice.⁸⁰

Već u siječnju 1929. ostala je somborska zajednica bez svoga poglavara. Naime, 23 siječnja oko 3 sata ujutro umro je o. *Ambrozije Bašić*. Obolio je od tzv. španjolske groznice i ubrzo umro. Dnevni tisak u Bačkoj pisao je u povodu smrti o. Ambrozija, da je „somborski samostan u njemu mnogo izgubio.”⁸¹ Dirljiv ispraćaj samostanskog poglavara na vječni počinak bio je u stanovitom smislu veličanstven, ali je istodobno svjedočio o ljubavi, zahvalnosti i privrženosti građanstva, poglavito vjernika, karmelićanima.

Poglavarsku službu preuzeo je o. Gerard, u ono doba jedini svećenik koji je znao hrvatski („bunjevački”). No, redovnička zajednica, dječjačko sjemenište te svagdašnji duhovnički i redovnički poslovi tražili su više ljudi. Osvježenje za redovničku zajednicu i za vjernike bio je dolazak o. *Alberta Galovića*, rodom nedaleko Đura. Relativno mlad, preuzeo je o. Albert službu prefekta u sjemeništu te orguljaša u crkvi; dvije svakako odgovorne službe u životu somborskog Karmela. Uputno je prihvatiti misao da je „preuzimajući službu prefekta orguljaša u crkvi, skladnim postupcima o. Albert osvjedožio somborski Karmel”.⁸²

U spomen Vrhovnika Reda o. Vilima od sv. Alberta istaknuto je, da je ozbiljno nastojao oko proširenja karmelićana u našoj Domovini. No, kada je nakon kanonskog pohoda 1930. *General Reda* razmatrao pitanje odgoja podmlatka somborskog Karmela, naredio je ocima neka ozbiljno porade oko osnutka samostana u Zagrebu ili možda u kojem drugom hrvatskom gradu, gdje je među katoličkim žiteljstvom uputnije i prikladnije odgajati buduće mlade redovnike. Među pobornicima i revniteljima oko toga pitanja i rješenja svakako treba istaći o. Alberta Galovića.⁸³

U razmatranju povijesti hrvatskog Karmela čini se da je Vrhovnik Reda shvatio društvene odnose i ispravno zaključio o razvitku karmelićana među Hrvatima. No, za zbiljnost povijesnog slijeda treba pripomenuti, da se konventualni redovnik o. *Sebastijan* vratio u svoj zavičaj u Rumunjskoj; o. Albert je pak pobolijevao već od 1933. (umro je u proljeće 1935), a o. *Benjamin Balázs* nije znao hrvatski,⁸⁴ što je bila velika zapreka u duhovničkom radu te u obavljanju poslova u samostanskoj zajednici.

---

79 Lipnja 1928. (ubijeni hrvatski narodni zastupnici, *Stjepan Radić* podlegao ranama u kolovozu iste godine).

80 Zabilježena su imena braće laika: fr. *Matije*, fr. *Anđelka* i fr. *Pavla*.

81 Bilješka o. *Vilka Dorotića*. Usp. ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, 59, bilj. 88.

82 ŠIMUNOV, U karmelskom ozračju, 29.

83 Prema knjizi J. ŠIMUNOVA (navodi riječi o. *Vilka Dorotića*) o. Albert je prvom novaku fra *Vilku* na rastanku u Czerni (Poljska) rekao: „Dragi brate, žurite se kući, jer vas trebamo! Žurite se pa ćemo u Zagreb na fundaciju”, str. 60 bilj. 93.

84 Usp. ŠIMUNOV, op.cit, 29. (Zanimljivo je pripomenuti, da o. Benjamin nije do kraja života naučio hrvatski).

Budući da su prvi pitomci dječjačkog zavoda već bili obučeni u redovničku odjeću, trebalo se nadati boljim danima. Mladih redovnika bilo je u Poljskoj (Czerna) a bogoslova na studiju (Kraków, Gora Karmel, Rim). Svi napori oko sjemeništa obećavali su napredak karmelićana u Domovini.

U složenosti društvenih prilika kada je najprije Europa, a zatim cijeli svijet bio suočen s novim krvavim obračunom idejnih, ideoloških i sustavnih lomova, somborski Karmel pohodio je god. 1937. generalni definator karmelićana o. *Anzelm od sv. Andrije*, rodom Poljak, na službi rektora rimskog sveučilišta „Theresianum”.⁸⁵ Pohoditelj nije imao što prigovoriti redovničkoj stezi, pače je uputio na neke olakšice, ali je nakon njegova povratka stigla u Sombor naredba Vrhovne uprave Reda o osnutku samostana u Zagrebu.⁸⁶ Tada je na čelu uprave Reda novi Vrhovnik o. *Petar Toma od Gospe Karmelske* (Petrus Thomas a Virgine Carmeli), ali glede somborskog Karmela nastavlja ostvarenje zamisli i odluke svoga predšasnika, no možda odlučnije i naprednije. K tomu treba dodati, da je u somborskom samostanu teško stanje, jer osim poglavara o. Gerarda Stantića samo je o. Benjamin misnik, a privremeno su pomogli Poljaci upućujući iz svoje provincije dvije osobe.⁸⁷

Godinu dana nakon kanonskog pohoda i spomenute odluke vratio se u Domovinu i primio svećenički red prvi domaći sin o. *Vilko Dorotić*.⁸⁸ Ipak, nije se moglo ništa poduzeti za osnutak novoga samostana. U srpnju 1939. primili su još dva mlada redovnika svećenički red u Poljskoj,⁸⁹ a novčani dar za kupovinu zemljišta u Zagrebu dala je Subotičanka *Janja Prčić*.⁹⁰ Činilo se, da su sve zapreke uklonjene, da žrtve donose plodove, jer su postupno stizali mladi redovnici, a gospodarski uvjeti za osnutak novoga samostana kao da su dobrim dijelom već bili riješeni. Poglavar somborskog samostana odlazi u Zagreb gdje ga zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolita dr. *Alojzije Stepić* radosno dočekuje i želi da karmelićani što prije dođu u njegovu nadbiskupiju.⁹¹

Bosonogi karmelićani prešli su Dunav i usmjerili svoje poglede prema Zagrebu, uputili su se prema gradu koji je „središte hrvatskog naroda – centrum nationis croaticae” – kako piše Vrhovnik Reda.⁹²

Ipak, nije sve išlo kako je bilo zamišljeno – „Iznad svijeta nadvila se opasnost novoga rata, nevolje i progona; oganj je zapalio svijet, ali još nije zahvatio Bačku ni Hrvatsku

---

85 SPSO, s.a. – ŠIMUNOV, Op. cit, 29, 60.

86 Vrhovnik Reda (o. *Petar Toma od Gospe Karmelske*) piše 25. srpnja 1937. između ostalog: „Communitas Somboriensis omni conatu agat ut quam primum benedicente Domino novam domum (...) acquirat (...) in regione versus Zagreb (centrum nationis croaticae...)”

87 U Somboru su bili o. *Lav Wadzyk* i đakon fr. *Eusebije*.

88 Usp. ŠIMUNOV, op. cit. 61, bilj. 97 (Svećenički red podijelio je V. Dorotiću subotički biskup L. Buđanović, 28. rujna 1938)

89 Bili su to o. *Terezije Hippich*, Nijemac iz Čonoplje i o. *Ilija Holló*, Mađžar iz Martonoša.

90 *Janja Prčić* bila je sestrična o. Gerarda Stantića, karmelićanka trećoredica i darovateljica crkva i hrvatskim katoličkim ustanovama.

91 ŠIMUNOV, op. cit, 30.

92 Usp. bilj. 90. (Izvornik pisma je u samostanskom arhivu).

u vojarne, nesigurni u sutrašnjicu. Rat je potresao Europom, ali do travanjских dana 1941. mnogi su vjerovali da će se izbjeći opasnost.”⁹³

U Sombor su stigli mladi svećenici, ondje je djelovao odgojni zavod, bilo je klerika i braće laika – zajednica je imala pred sobom budućnost i procvat.

U travnju 1941. sve se uskomešalo i dobro izmiješalo. Unatoč spomena da je o. Vilim od sv. Alberta pokretač zamisli da karmelićani pođu u Hrvatsku, više je morao učiniti o. Petar Toma, koji je u ratnim godinama upravljao Redom i osobno došao u Sombor.⁹⁴

Kada je ratni stroj probio državne međe, u godinama Drugog svjetskog rata, tjeskoba se uvukla na široke bačke ravnice, nadvila se nad gradom. „Od 6. travnja 1941. osvajačke vojne snage izmijenile su granice, upraviteljstvo i sa sobom su donijele novosti u životu i ponašanju. Na Veliku Subotu 12. travnja 1941. oko 11.30 sati stigla su prva oklopljena kola mađžarskih oružanih snaga. U somborskom samostanu svi redovnici, osim jednoga, bili su na prvi dan Uskrsa doma; vratili su se iz vojske kraljevine Jugoslavije koje više nije bilo.”⁹⁵

Danas je teško protumačiti kako su baš ti ratni dani iskristalizirali i učvrstili odluku o osnutku karmelićanskog samostana u Hrvatskoj. Budući da je više politički nego redovnički postavljeno pitanje odnošaja somborskog samostana prema mađžarskoj karmelićanskoj provinciji, mladi redovnici nisu bili skloni priključenju budimpeštanskoj upravi. Pred njima je bio život, redovnička budućnost, pa su se oduševljavali novim, hrvatskim Karmelom. No, kad je u zajednici zaoštrenije počela rasprava oko tih pitanja Vrhovnik Reda o. Petar Toma pismeno je izvjestio da je bilo kakva pravna promjena somborskog samostana neuputna („mutationemque quamlibet inopportunam in praesens iudicavit”).⁹⁶ Iste godine, 28. studenog 1941, obavio je General Reda kanonski pohod somborskom samostanu, a na povratku u Rim o. *Petar Toma* odlazi u Zagreb gdje je razgovarao sa zagrebačkim nadbiskupom dr. *Alozijem Stepincem* o novom karmelićanskom samostanu.⁹⁷

Godina 1942. preplela je u svojim događajima neugodnost s radostima. Naime, u veljači se vojna vlast umiješala u život somborskog samostana;⁹⁸ u svibnju je priopćena odluka Definitorija Reda da se glede somborskog konventa neće ništa mijenjati dok traje rat;⁹⁹ u ljetnim danima pohodio je svoj zavičaj o. *Ladislav Marković*, rodom iz Bačkog Monoštora, gdje je slavio svoju prvu Misu u zavičaju,¹⁰⁰ a u prosincu brzojavno

---

93 ŠIMUNOV, op. cit, 30.

94 Obavio je kanonski pohod 28. studenog 1941. – SPSO, s.a.

95 ŠIMUNOV, op. cit. 35.

96 Usp. ŠIMUNOV, op. cit, ondje (Takoder u istoj knjizi, str. 64, bilj. 123–125).

97 SPSO, s.a. – ŠIMUNOV, op. cit, 36; 64, bilj. 127.

98 Redarstvo poziva na red o *Vilka Dorotića*. Usp. ŠIMUNOV, op. cit, 64, bilj. 128.

99 Izvornik u samostanskoj arhivi.

100 o. LADISLAV MARKOVIĆ stigao je 28. lipnja 1942. Na putu iz Rima prema Zavičaju svratio je u Zagreb i bio gost Dr ALOJZIJA STEPINCA.

je upućen o. Vilko Dorotić u Mađarsku, gdje je ostao sve do listopada 1944.¹⁰¹ U nemirnim danima 1943. dvije su vijesti najznačajnije: 5. ožujka 1943. umro je fra *Bertold Vidaković* u Rimu, ali iste godine postali su svećenici o. *Ivan Keravin* iz Bačkog Monoštora i o. *Ante Stantić* iz Subotice. Dva mlada svećenika ostali su u inozemstvu, ali pripadali su somborskoj zajednici.¹⁰² Konačno, nepravедno bi bilo prešutjeti zagovor i skrb za somborski Karmel o. *Anzelma od sv. Andrije Kor*, generalnog definitora, rodом Poljaka, koji je mlade redovnike poticao, tješio i zagovarao u prilikama koje su bile pogibeljne i mučne.¹⁰³

Veliki rat bližio se svome kraju, a kada su se opće prilike pogoršale somborski samostan bio je u jesen 1944. izvrgnut raznovrsnim neugodnostima. Dva svećenika Nijemca (o. *Terezije* i o. *Friedrich Gillich*) sklonili su se u samostanu, poglavar o. Gerard otišao je u Mađarsku, ostali pak redovnici smjestili su se kod znanaca i prijatelja sve dok se olujni nalet nije stišao. Međutim, kad se u listopadu 1944. vratio u svoj rodni grad i u samostan o. Vilko Dorotić, okupila se i redovnička zajednica. Upravu samostana vodio je o. Vilko prema odluci o. Gerarda koji se nalazio u Subotici, u franjevačkom samostanu.¹⁰⁴ Službeno je Generalna kurija u Rimu imenovala Vilka Dorotića za samostanskog poglavara sredinom 1946. Ali već u svibnju bio je V. Dorotić u Zagrebu i ondje je (15. svibnja 1946) razgovarao s nadbiskupom Stepincem.¹⁰⁵ Zamisao o utemeljenju novoga samostana nije nikako mogla biti ostvarena: izmijenile su se prilike, smanjile su se mogućnosti. U to se o. Vilko mogao uskoro uvjeriti. Naime, 7. travnja 1949. oduzet je dio somborskog samostana, a redovnicima je ostao veoma skućeni prostor.¹⁰⁶

Budući da je u samostanu bilo dovoljno redovnika, misnika i braće laika, a osnutak nove kuće preko Dunava nije mogao biti ostvaren, kapitularni oci raspravljali su 18. studenog 1950. o potrebi da se preuzme župa (budući da je uslijed odlaska mnogih njemačkih svećenika bilo župa slobodnih i neopskrbljenih). Nutarnji samostanski život tražio je novi razmještaj osoblja. I pohoditelj o. Eduard Haas upućivao je zajednicu da u novonastalim prilikama potraži mogućnosti za djelotvorni rad među narodom Božjim u skladu s potrebama mjesne Crkve. Nakon kanonskog pohoda početkom 1954. slijedio je (25. lipnja) izbor novoga poglavara pa je nakon devet godina starješinstva o. Vilka dužnost preuzeo o. *Friedrich Gillich*, rodом iz Filipova.¹⁰⁷ U doba njegova poglavarstva stigla je ponuda (2. ožujka 1955) da karmelićani preuzmu manju župu u No-

---

101 Brzjav iz Rima uslijedio je na zahtjev mađarskih vlasti. Usp. ŠIMUNOV, op. cit., 65, bilj. 132.

102 o. IVAN KERA VIN ostao je na Karmelu, a o. ANTE STANTIĆ bio je neko vrijeme na službi na karmelićanskom međunarodnom učilištu *Theresianumu* u Rimu.

103 Sačuvana su pisma koja je u tim danima o. ANZELM uputio o. *Vilku Dorotiću*.

104 ŠIMUNOV, op. cit., 37.

105 Bilješke o. *Vilka Dorotića*.

106 Rješenje Gradskog nar. odbora, Sombor – Stambena uprava, br. 11619/949. Potpisao *Vaso Simić* (Čuva se u samostanskom arhivu).

107 o. *Friedrich (Franjo) Gillich* živi danas u Regensburgu u tamošnjem karmelićanskom samostanu sv. Josipa (Alter Kornmarkt 7).

vom Sadu. Međutim, novčani uvjeti oko preuzimanja župe bili su nedostupni samostanskoj zajednici pa se odustalo od takve ponude.

Potreba za novom redovničkom kućom poticala je somborske samostance da ostvare davnu zamisao: poglavar nekoliko puta odlazi u Zagreb i proučava mogućnosti. God. 1958. u Hrvatskom Leskovcu kod sestara karmelićanki smjestili su se o. *Ivan Keravin* i fr. *Pavao Horvat*. Ondje su našli smještaj i dječaci koji su se spremali za buduće karmelićane. Zatim su karmelićani došli u Remete, neposredno kraj Zagreba. O budućem samostanu odlučio je nadbiskup *dr. Franjo Šeper*, na blagdan sv. Josipa, 19. ožujka 1960. Ulazeći u negdašnji pavlinski samostan karmelićani su preuzeli skrb o svecištju Zagovornice Hrvatske. Župnik *Leopold Rusan* našao je u redovnicima suradnike i subraću.

Mala redovnička skupina u Remetama bila je u svemu ovisna o somborskoj zajednici. U prvim danima to je bilo jedino rješenje sve dok nakon stanovitog vremena remetska zajednica nije ustrojena prema kanonskom pravu i Ustanovama Reda. A god. 1963. karmelićani su *de iure* i *de facto* preuzeli remetsku župu u razdoblju kada su u Domovini osim Ivana Keravina također i o. *Ladislav Marković* i o. *Ante Stantić*.¹⁰⁸ U remetski samostan smješteni su pitomci i bogoslovi, dok je u somborskom Karmelu ostao novicijat.

U slijedu događaja nakon Drugog svjetskog rata nije dakle teško utvrditi činjenicu, da se iz somborskog redovničkog krila razvio hrvatski muški Karmel čije je sjedište u Remetama.

Pripomenuti treba da u ove dane (1979) *Hrvatska karmelićanska provincija* ima tri samostana (tri priorata) sa 19 misnika. To je, dakle, mlada provincija koja djeluje među pukom Božjim u tri dijeceze: u subotičkoj biskupiji, te u nadbiskupijama zagrebačkoj i splitskoj.

Samostanski ljetopisac sačuvao je spomen na obljetnice i svečanosti koje je redovnička zajednica slavila u somborskoj samostanskoj crkvi. Posebice su poznata slavlja o blagdanu Gospe Karmelske, kada se mnoštvo nađe zajedno sa svojim svećenstvom (najčešće i subotičkim biskupom) u velebnoj crkvi pred zajedničkom Majkom.

U sažetku povijesti somborskog Karmela treba vrijeme od kolovoških dana 1904. pa do sredine srpnja 1979. rasporediti u tri razdoblja.

Prvo razdoblje trajalo je od dolaska karmelićana u županijski grad sagrađen na nansima nekoć moćne rijeke Mostonge do svršetka Prvog svjetskog rata. Po ustrojstvu zajednica je na stupnju vikarijata ali pod skrbnim nadzorom mađarske semiprovincije. Redovnici se ne bave pastoralnim radom, ali su poznati ispovjednici puka i svećenika. Povremeno u somborskom samostanu borave klerici, a stanovito je vrijeme kuća novštva.

Svršetak rata u mnogome je izmijenio položaj grada i samostana. Grad je izgubio na značenju oblasnog sjedišta, a samostan se našao osamljen, jedini karmelićanski samo-

---

¹⁰⁸ O preuzimanju župe usp. ANTE STANTIĆ, Kratak pregled povijesti remetske crkve i samostana, *Umjetničke znamenitosti crkve i samostana Majke Božje Remetske*, Zagreb 1978, 8–22.

stan u novoj državi. To *drugo razdoblje*, od 1918–1941, ima svijetlih trenutaka uspjeha, pothvata i zamisli, ali i teških trenutaka kada samo dva misnika uporno čuvaju redovničku zajednicu i podmladak. Osim čvrste odluke i naredbe viših poglavara da se osnuje samostan u Hrvatskoj, mladi redovnici koji svršavaju svoje nauke sve se više oduševljavaju željom da prošire područje rada na hrvatskim prostorima. Samostan, koji je izravno potčinjen upravi Reda u Rimu, postupno stječe nove snage, ljude koji nastoje u mjesnoj Crkvi i svome Narodu naći mjesto.

U *treće razdoblje* treba uključiti ratne godine (1941–1944) jer su pridonijele jačanju i učvršćenju karmelićana u našoj Domovini. Tridesetak zadnjih godina obilovalo je neslućenim teškoćama koje su ipak bile plodne uspjesima. Izmijenile su se prilike u društvu i Crkvi, poglavito nakon Drugog vatikanskog sabora. Karmelićani su našli svoje mjesto u povijesnim događajima a mlada Provincija u našim stranama, niknula iz somborskog krila, uključuje sebe u hod Crkve i povijesti, čuvajući duh svoga prvotnog Pravila da provode „dan i noć u molitvi”.

Konačno, u prošlosti somborski Karmel ispunio je svoju zadaću u okvirima prostora, vremena i svojih mogućnosti. Sadašnjost upućuje na razvitak i budućnost.

LITERATURA

- ANTUNOVIĆ Ivan, Razprava o puđarskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom. Beč, 1882.
- Bács–Bodrogh vármegye egyetemes monografiája*, I–II, Zombor (Sombor) 1896.
- Bács–Bodrogh vármegye*, I–II, szerkesztette Dr Borovszky Samu, Budapest (1909).
- BANIĆ Matija, Monografija Sombora, *Zbornik Mat. srpske za prirod. nauke*, svez. 30/66, Novi Sad (1966).
- BELJANSKI Milenko, Bunjevačka parohija, *Somborske novine* XXV, 30. III. 1979, 9.
- Cronica Conv. Zomboriensis s. Stephani Regis* fundati die 20. Aug. 1904, Tomis I, ab initio foundationis, rukopis.
- CVIJIC Jovan, Batschka, Paris 1919.
- Enciklopedija Jugoslavije*, svez. IV, Zagreb 1971.
- Enciklopedija likovnih umjetnosti*, svez. 4, Zagreb 1966. 254.
- KOSTIĆ T. Konstantin, Bunjevci u Somboru pod vodstvom franjevaca do 1787. godine, Sombor 1934.
- MUHI János, Zombor története. Kalangya kiadás, Zombor (Sombor) 1944.
- PAVICH Emericus, Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus seu paraphrastica et topophrastica descriptio provinciae nuper Bosnae Argentinae jam vero s. Joannis a Capistrano nuncupatae (...), Budae 1766, 314–324.
- Subotička Danica* za 1925, 1927, 1928.
- ŠIMUNOV J., U karmelskom ozračju, Zagreb – Remete 1977.
- NOVINE: *Bácska*, 1904–1918, *Neven*, 1885–1918. i dr. Crkveni šematizmi bačko-kaločke nadbiskupije te *Šematizam subotičke biskupije* 1968.

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Abhandlung (ein Beitrag anlässlich 75-jähriges Jubiläum) man betrachtet den Lebenslauf des Karmeliten Klosters in Sombor. Das Kloster war im Jahre 1904 gegründet und bekannt ist als die Wiege der heutigen Karmelitenprovinz in Kroatien. In der Geschichte des Klosters kann man bis Jahre 1918 eine normale Entwicklung und gesunde mönche Leben bestätigen. Die grosse Schwierigkeiten entstanden aber nach dem ersten Weltkrieg als das Kloster als einzige Karmeliten Ordensfamilie in der neue süd-slawischen Staat blieb. Neue Abschnitt in der Geschichte des Klosters beginnt un die Mitte des XX. Jahrhundert, als die Karmeliten Kloster in Remete – Zagreb und Split gegründet sind. Das Kloster in Sombor ist heute als Noviziatshaus gestaltet.